SÁMEDIGGI
SÄMITIGGE
SÄÄ'MTE'ĞĞ
SAAMELAISKÄRÄJÄT

ASIANTUNTIJALAUSUNTO
17.1.2025
Dnro: 28/D.a.4/2025

Eduskunnan perustuslakivaliokunta
PeV@eduskunta.fi

Asiantuntijalausunto näyttökynnyksen soveltamisesta kielikriteerin täyttymisestä

Viite: perustuslakivaliokunnan kuuleminen 4.2.2025

Eduskunnan perustuslakivaliokunta on pyytänyt Saamelaiskäräjiltä kirjallista asiantuntijalausuntoa näyttökynnyksen soveltamisesta kielikriteerin täyttymisestä.

Saamen kielten merkityksestä

Saamelaisen alkuperäiskansan omaleimaisuus on historiallisesti perustunut ja perustuu edelleen saamen kieleen. Suomen puolella on tähän päivään asti säilynyt kolme elävää saamen kieltä – inarinsaame, koltansaame ja pohjoissaame. Saamen kielet kantavat saamelaisten kulttuuria, perinteistä tietoa ja maailmankuvaa. Saamen kielten käyttö saamelaisten perinteisissä elinkeinoissa ja muussa yhteisöllisessä elämässä on yhä tärkein saamelaista identiteettiä ylläpitävä ja siirtävä perusta, sillä kielten kautta perinteinen tietotaito, maailmankuva ja identiteetti siirtyvät sukupolvelta toiselle. Kieli elää ja uudistuu ylisukupolvisen yhteisöllisen käytön kautta. Saamen kielten kautta saamelaiset myös tunnistavat yhteisönsä jäsenet ja yhteisön rajat suhteessa valtaväestöön.

Kielen keskeinen asema saamelaisen alkuperäiskansaidentiteetin perustana ilmenee saamelaisten yhteisöllisen elämän ohella myös lainsäädännössä – perustuslain 17 §:n 3 momentissa ja 121 §:n 4 momentissa on molemmissa huomioitu kieli saamelaisten alkuperäiskansa-aseman, saamelaisen kulttuurin ja saamelaisten itsehallinnon perustana. On luonnollista, että saamen kieli on aina ollut ensisijainen kriteeri ja pääkriteeri äänioikeudelle Saamelaiskäräjien vaaleissa. Saamelaiskäräjät muistuttaa, ettei tuo ensisijainen kriteeri tarkoita yksilölle itselleen asetettua kielitaitovaatimusta vaan käsillä olevassa saamelaiskäräjälakiesityksessä ehdotetaan, että kyse on suvun ensimmäiseksi opitusta kielestä neljänteen polveen.

Alkuperäiskansan oikeus määrätä jäsenyydestään tapojensa ja perinteidensä mukaisesti

Sajos
FIN-99870 Anár | Aanaar | Aanar | Inari
www.samediggi.fi
+358 (0)10 839 3100
info@samediggi.fi
etunimi.sukunimi@samediggi.fi

YK:n julistuksen alkuperäiskansojen oikeuksista[1] 33 artiklan mukaan alkuperäiskansoilla[2] on oikeus määrätä omasta identiteetistään tai jäsenyydestään *tapojensa* ja *perinteidensä* mukaisesti. Niin ikään alkuperäiskansajulistuksen 9 artiklassa korostetaan tapojen ja perinteiden merkitystä: alkuperäiskansoilla ja niihin kuuluvilla yksilöillä on oikeus kuulua alkuperäisyhteisöön tai -kansakuntaan kyseisen yhteisön tai kansakunnan *perinteiden* ja *tapojen* mukaisesti. Julistuksen 40 artiklan mukaan alkuperäiskansoilla on oikeus asianmukaisiin ja oikeudenmukaisiin menettelyihin, joissa ratkaistaan niiden konfliktit ja riidat valtioiden tai muiden osapuolten kanssa, oikeus saada asiaa koskeva päätös viipymättä ja oikeus tehokkaisiin oikeussuojakeinoihin kaikkia yksilöllisten ja kollektiivisten oikeuksiensa loukkauksia vastaan. Tällaisessa päätöksessä on otettava asianmukaisesti huomioon kyseisten alkuperäiskansojen *tavat, perinteet, säännöt* ja *oikeusjärjestelmät* sekä *kansainväliset ihmisoikeudet*. Ihmisoikeuskomitea on vuonna 2019 ratkaisemassaan maaoikeusasian oikeudenkäyntiä koskeneessa tapauksessa Roy v. Australia **(**3585/2019) alleviivannut välttämättömyyttä oikeudellisissa prosesseissa huomioida alkuperäiskansan tavat, perinteet ja oikeusjärjestelmät.[3]

Alkuperäiskansakäsitteessä on oleellista muun muassa se, että alkuperäiskansaoikeuksia koskevat keskeiset kansainväliset asiakirjat sisältävät alkuperäiskansojen tunnusmerkkejä sen sijaan, että ne yrittäisivät määritellä oikeuksien subjekteiksi tarkoitetut ryhmät. Suomalaisessa keskustelussa viitataan usein ILO-sopimuksen nro 169 artiklaan 1(1) (b) alkuperäiskansan käsitemääritelmänä. Kyse on sopimuksen soveltamisalan rajaamisesta alkuperäiskansojen tyypillisten tunnusmerkkien ei-tyhjentäväksi tarkoitetun luettelon kautta. Esimerkiksi 1(1) b artiklassa mainittu käsite ”*descent*” välttämättä tarkoita biologista (geneettistä) sukulaisuutta yhtä vahvasti kuin suomenkielisessä käännöksessä käytetty sana ”polveutuvat”. ”Descent” voidaan ymmärtää myös viittauksena kulttuurimuodon ja elinkeinojen jatkuvuuteen sukupolvesta toiseen riippumatta siitä, miten kyseisen kulttuurimuodon kantajien geneettinen koostumus on saattanut aikojen kuluessa muuttua. Termi viittaa sukujen merkitykseen alkuperäiskansayhteisöjen perusyksikkönä[4], mutta suvut limittyvät toisiinsa, ja avioliittojen, muuttoliikkeiden tai maiden hallintaa koskevien sopimusten kautta yksilö voi siirtyä suvusta toiseen. Alkuperäiskansan käsitteestä voi lukea lisää mm. professori Martin Scheininin selvityksestä Saamelaisten totuus- ja sovintokomissiolle.[5]

---

[1] YK:n julistus alkuperäiskansojen oikeuksista ja alkuperäiskansojen maailmankonferenssina tunnetun YK:n yleiskokouksen korkean tason täysistunnon loppuasiakirja:
https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/79095/UM_0516_YKn_julistus_Netti.pdf

[2] Ks. Martin Scheininin selvitys Saamelaisten totuus- ja sovintokomissiolle *Kansainväliset alkuperäiskansaoikeudet ja niiden toteutuminen Suomessa* s. 16–21 alkuperäiskansan käsitteestä:
https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/165640/VN_2024_25.pdf?sequence=1&isAllowed=y

[3] Ihmisoikeuskomitea 3585/2019: *“Specifically in relation to judicial guarantees in cases involving Indigenous Peoples, the Committee observes that, according to various international instruments, States are to take all effective measures to ensure that Indigenous Peoples can understand and be understood in legal proceedings in order to guarantee their right to a fair trial and effective access to justice.38 In particular, it is indispensable to consider their “particularities, social and economic characteristics, as well as the situation of special vulnerability, customary law, values, customs, and traditions.”*

[4] Descent -termi esiintyy myös rotusyrjinnän vastaisen yleissopimuksen (SopS 37/1970) 1 artiklassa, missä sitä ei ole suomennettu ’polveutumiseksi’ vaan sanalla ’syntyperä’, samalla kun saman sopimuskohdan termi origin on suomennettu ilmaisulla (kansallinen tai etninen) ’alkuperä’.

[5] Martin Scheininin selvitys Saamelaisten totuus- ja sovintokomissiolle *Kansainväliset alkuperäiskansaoikeudet ja niiden toteutuminen Suomessa* s. 16–21 alkuperäiskansan käsitteestä:
https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/165640/VN_2024_25.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Vaalilautakunta ja näytön arviointi

Alkuperäiskansa saamelaisilla on oikeus määrätä jäsenyydestään tapojensa ja perinteidensä mukaisesti. Perustuslaissa saamelaisille turvattujen oikeuksien ja saamelaiskäräjälain nojalla Saamelaiskäräjät asettaa vaalilautakunnan toimeenpanemaan Saamelaiskäräjien vaalit. Siinä ominaisuudessa vaalilautakunta myös tutkii, täyttääkö äänioikeutta hakeva henkilö lain 3 §:ssä määrätyt edellytykset.

Uudessa laissa on ehdotettu vaalilautakunnan kokoonpanon laajentamista nykyisestä puheenjohtajasta ja neljästä jäsenestä puheenjohtajaan ja kuuteen jäseneen (+ henkilökohtaiset varajäsenet) entistäkin kattavamman asiantuntemuksen varmistamiseksi. Vaalilautakunnassa tulee ehdotetun uuden säännöksen mukaan olla saamen kielilain (1086/2003) 3 §:n 1 kohdassa tarkoitettujen inarinsaamen, koltansaamen ja pohjoissaamen kielten asiantuntemus. Vaalilautakunnan tulee edustaa mahdollisimman laajasti saamelaisyhteisön ja -kulttuurin moninaisuutta ja tämä tulee vaalilautakunnan jäseniä valittaessa ottaa asianmukaisesti huomioon, kuten käsillä olevassa hallituksen esityksessä todetaan. Vaalilautakunnassa tulee olla jäsen ja varajäsen Inarin, Utsjoen ja Enontekiön kunnista sekä Sodankylän kunnan Lapin paliskunnan alueelta.

Saamelaiskäräjien näkemyksen mukaan vaalilautakunta on asiantuntemuksensa perusteella parhaassa asemassa arvioimaan sille esitetyn näytön henkilön ensiksi opitusta kielestä. Vaalilautakunnalla on paikallista asiantuntemusta saamelaisten historiasta ja kulttuurista saamelaisten kotiseutualueen eri puolilta. Niin ikään kaikkien kolmen Suomen puolella elävän saamen kielen asiantuntemus on vaalilautakunnassa turvattu. Ehdotettu seitsemänjäseninen vaalilautakunta varajäsenineen on laaja tietopankki saamelaisuudesta ja sukuverkostojensa sekä yhteisöjensä kautta se pystyy perinteistä tietotaitoa hyödyntäen kattavasti ja kokonaisvaltaisesti arvioimaan näyttöä henkilön ensiksi opitusta kielestä.

Näytön ja sen arvioimisen osalta Saamelaiskäräjät viittaa oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 1 §:ään, jossa säädetään todistelusta yleisissä tuomioistuimissa. Pykälän mukaan asianosaisella on oikeus esittää haluamansa näyttö asian tutkivalle tuomioistuimelle ja se arvioi perusteellisesti ja tasapuolisesti todisteiden ja muiden seikkojen näyttöarvon vapaalla todistusharkinnalla. Samaten Saamelaiskäräjien vaaliluetteloon hakeva voi esittää vaalilautakunnalle haluamansa näytön ja vaalilautakunta arvioi todisteiden ja muiden seikkojen näyttöarvon vapaalla todistusharkinnalla.

1962 väestötieteellisestä selvityksestä

Kuten hallituksen esityksessä on todettu, vuoden 1962 väestötieteellinen selvitys olisi jatkossakin keskeinen näyttö henkilön kielestä. Saamelaiset ovat olleet itse mukana vuoden -62 selvitystyössä ja se on laadittu tieteellisenä opinnäytetyönä, mitkä seikat lisäävät selvityksen hyväksyttävyyttä ja luotettavuutta. Huomionarvioista on niin ikään se, että lainsäätäjä on jo aiemmin tunnustanut selvityksen lähteeksi lakia valmistellessaan.

Emeritusprofessori Veli-Pekka Lehtola on antanut oman lausuntonsa väestötieteellisen selvityksen luotettavuudesta ja se löytyy tämän lausunnon **liitteestä 1**. Lehtola toteaa, että väestötieteellisestä selvityksestä on pyritty Saamelaiskäräjien legitimiteetin kyseenalaistamisen yhteydessä antamaan kuva yksittäisenä, satunnaisena tai jopa politisoituneena lyhytaikaisena keräystyönä, mutta todellisuudessa selvityshanke oli vankemmalla pohjalla. Selvitys perustui opetusministeriön rahoittamaan hankkeeseen, jonka ministeriön asiantuntijat olivat hyväksyneet sekä runsaan 15

vuoden aikana kartoitettuun taustatyöhön saamelaisväestöstä. Selvityksen tekotapa on kuvattu seikkaperäisesti Nickulin opinnäytetyössä.

Lehtola korostaa, että väestötieteellinen selvitys ei alkanut tyhjästä, vaan sitä edelsi Lapin Sivistysseuran vuonna 1945 aloittama laaja sukuhistoriallinen tutkimus Suomen saamelaisista, Oulun maakunta-arkiston johtaja Aslak Outakosken laatima perherekisterikortisto, joka auttoi selvittämään saamelaisalueen väestön saamelaisia juuria ja sukuja. Lehtolan mukaan vielä tärkeämmän selvityksen teki vuosina 1949–1951 kokoontunut Saamelaisasiain komitea, joka kartoitti saamelaista väestöä vuoden 1949 tilanteen pohjalta. Tilastointia varten komitea lähetti laatimansa lomakkeen Enontekiön, Inarin, Sodankylän ja Utsjoen seurakuntien papistolle, jolta saatujen tietojen luotettavuutta komitean jäsenet ja muut asiantuntijat tarkistivat omien tietojensa pohjalta. Komitea laati ja julkaisi Saamelaisasiain komiteanmietinnössä (1952) yksityiskohtaisen kartan Suomen saamelaisväestöstä v. 1949 (**liite 2**). Kartassa jokaista saamelaiseksi laskettua henkilöä vastasi piste. Kartta oli jaoteltu saamelaisten kielellisten ryhmien mukaisesti: tunturisaamelaiset eli pohjoissaamenkieliset merkittiin punaisin, Inarin kalastaja-saamelaiset sinisin ja kolttasaamelaiset vihrein pistein.

Vuoden 1959 saamelaiskonferenssi hyväksyi ajatuksen Pohjoismaita koskevasta väestötieteellisestä tutkimuksesta ja vuonna 1962 aloitettiin kenttätyöt opetusministeriön rahoittamassa, Karl Nickulin johtamassa hankkeessa. Kahdestatoista haastattelijasta kymmenen oli saamelaisia ja saamelaiset haastattelijat pääsivät hyvin tekemisiin sellaistenkin haastateltavien kanssa, jotka olisivat voineet suhtautua epäluuloisesti vieraaseen kyselijään. Haastattelijoille oli annettu selvät ohjeet haastattelujen tekemiseksi ja he täyttivät lomakkeet, jotka oli laadittu huolellisesti 3–4 sukupolven kieliyhteyksien selvittämiseksi. Kerääjiä oli myös kehotettu käymään kaikkien suomalaistenkin luona, jotka olivat vanhoja paikkakuntalaisia, jotta saataisiin varmasti tiedot henkilöstöistä, joiden esivanhemmat ovat saamelaisia. Tieteelliselle työlle tyypilliseen tapaan Nickul arvioi myös kriittisesti työnsä luotettavuutta. Vuonna 1966 Nickul teki vielä täydennysmatkan, jolla hän kävi paikallisten asiantuntijoiden avulla läpi asiakirjamerkintöjä.

Nickulin mukaan tutkimuksessa syntyi laaja ja runsaasti tietoja sisältävä Suomen saamelaisia esittelevä aineisto. Perusaineisto, haastattelijoiden perehtyneisyys alueeseen ja verrattain tarkka täydennystyö haastattelun jälkeisinä vuosina *”antavat aiheen olettaa, että on päästy hyvinkin suureen peittävyyteen”.* Tätä kuvastivat yksityiskohtaiset, henkilön tarkkuudella ja eri näkökulmista laaditut tilastot ja kartat.

Lehtola toteaa lausuntonsa lopussa, että selvitystyö ja siitä tehty opinnäytetyö vastasivat hyvin tarkoitustaan.

Lopuksi

Saamelaiskäräjien näkemyksen mukaan vaalilautakunnan asiantuntemus saamelaisten historiasta, kulttuurista, kielistä ja sukuyhteisöistä on näytön arvioimisen osalta keskeistä. Hyvin tehtäväänsä varten kootulla kattavan saamelaisasiantuntemuksen omaavalla lautakunnalla on parhaimmat edellytykset arvioida kielitaidosta esitettyjä todisteita ensimmäisenä asteena. Esityksen myötä vahvistettaisiin myös muutoksenhakuvaiheen tietopohjaa perustamalla riippumaton muutoksenhakulautakunta, kuitenkin säilyttäen myös korkeimman hallinto-oikeuden viimekätinen toimivalta valituslupamenettelyn kautta ohjata lain soveltamista. Saamelaiskäräjien näkemyksen mukaan ei ole asianmukaista, oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 1 § ja tuomioistuinten

riippumattomuus huomioon ottaen, pyrkiä saamelaiskäräjälain säännöksin sääntelemään näyttökysymyksiä kuten esimerkiksi näyttökynnystä.

Merk.

Pirita Näkkäläjärvi
puheenjohtaja

Sarita Kämäräinen
elinkeino- ja ympäristölakimiessihteeri

Lausunnosta päätti puheenjohtaja 17.1.2025 kuultuaan hallitusta.

Liitteet

Liite 1: Lehtola Veli-Pekka: Vuoden 1962 väestötutkimus saamelaisista ja arvio sen luotettavuudesta

Liite 2: Saamelaisasiain komiteanmietinnön (1952) kartta Suomen saamelaisväestöstä v. 1949